

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Аналіз господарської діяльності»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Облік і аудит

За темою № 11 – Особливості аналізу зовнішньоекономічної діяльності.

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол від
31.08.2021 № 1

Розробники: викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст
вищої категорії, викладач – методист, Луценко Г. П.

Рецензенти:

1. Доктор економічних наук, професор кафедри бізнес адміністрування, маркетингу і туризму Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського – Дружиніна В.В.
2. Викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Пушкар О.І.

План лекції:

1. Значення, завдання та інформаційне забезпечення аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства
- 2 Аналіз ступеня виконання плану та динаміки експортно-імпортних операцій підприємства за загальним обсягом, складом та структурою.
- 3 Аналіз ефективності зовнішньоекономічних операцій підприємства

Література:Основна:

1. Портна О.В. Аналіз господарської діяльності. Начальний посібник / Портна О.В, Єрмолова Н.М. – К.: Патерик, 2015. – 312 с.
2. Сіменко І.В. Аналіз господарської діяльності. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 384 с.
3. Косова Т.Д. та ін. Організація і методика економічного аналізу. Навч. посіб. / Косова Т.Д., Сухарев П.М., Ващенко Л.О. та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.

Допоміжна:

3. Донцова Л.В. Анализ финансовой отчетности: Учебник. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство «Дело и сервис», 2008. – 368 с.
4. Економічний аналіз. Навчальний посібник для студентів вузів. / За ред. проф. Бутинця Ф.Ф. – Житомир: ПП “Рута”, 2003. – 680 с.
5. Ефимова О.В. Финансовый анализ. – 2-е изд., доп. – М.: Бухгалтерский учет, 1998. – 320 с.
6. Житна І.П. Економічний аналіз господарської діяльності підприємств: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1992. – 186 с.
7. Косова Т.Д. Організація і методика економічного аналізу. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 258 с.
8. Комаринский Я., Яремчук І. Фінансово-інвестиційний аналіз. – К.: Українська Енциклопедія, 1996. – 350 с.
9. Прокопенко І.Ф., Генін В.І. Методика і методологія економічного аналізу. Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 430 с.
10. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: 2-е изд., перераб. и доп. – Мн.: ИП “Экоперспектива”, 1998. – 498 с.
11. Цал-Цалко Ю.С. Бухгалтерський звіт підприємства та його аналіз. – Житомир: ЖІТІ, 1998. – 200 с.
12. Шпанковська Н.Г. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 328 с.

13. Хома У.Б., Турко В.В. Економічно-математичні методи аналізу діяльності підприємств. Навчально-методичний посібник. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 328 с.

Періодичні видання:

1. Урядовий кур'єр;
2. Фінанси України;
3. Економіст; Економіка, фінанси, право;
4. Актуальні проблеми економіки;
5. Економіка України;

Інформаційні ресурси

1. www.oon.com.ua - Ukraine Business & Economy [http](http://www.ukrstat.gov.ua)
2. www.ukrstat.gov.ua Офіційний сайт Держкомстату України
3. www.rada.gov.ua - Офіційний сайт Верховної Ради України

1. Значення, завдання та інформаційне забезпечення аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) – це діяльність економічних суб'єктів господарської діяльності України (частіше підприємств) та іноземних суб'єктів господарської діяльності, яка заснована на взаємовідносинах і здійснюється на території України або за її межами. ЗЕД відтворюється через зовнішньоекономічні зв'язки суб'єктів господарювання.

Об'єктами ЗЕД є процеси обміну товарами, послугами, результатами творчої діяльності та іншими видами ЗЕД.

Метою аналізу ЗЕД є виявлення резервів підвищення ефективності ЗЕД і розробка заходів щодо їх освоєння.

Основними завданнями аналізу ЗЕД є:

- оцінка результатів ЗЕД підприємства з виконання бізнес-планів;
- характеристика досягнутих кількісних і вартісних рівнів експорту, реекспорту й імпорту товарів (послуг), оцінка їх динаміки;
- оцінка ступента та якості виконання зобов'язань за експортними, реекспортними й імпортними операціями;
- оцінка раціональності використання коштів для здійснення зовнішньоекономічних зв'язків;
- аналіз фінансових результатів, фінансового стану й рентабельності підприємств, що здійснюють ЗЕД.

Інформаційне забезпечення аналізу ЗЕД включає:

– **нормативно-довідкову інформацію** (законодавчі й нормативні акти з питань договірних відносин ЗЕД (у т.ч. правила інтерпретації комерційних термінів – ГНКОТЕРМС), ціноутворенню у зовнішньоекономічних відносинах, регулювання експортно-імпортних операцій та іноземного інвестування; документи, що регулюють дотримання спеціальних режимів у разі експорту й імпорту продукції, її види, та що встановлюють, відповідальність суб'єктів ЗЕД; методичні рекомендації із застосування чинного законодавства;

– **обліково-звітну інформацію** (на макрорівні – офіційна інформація Державного комітету статистики України "Зовнішньоекономічна діяльність"; статистика Платіжного балансу України Національного банку України; на мікрорівні – облікові реєстри (картки оперативного обліку контрактів; журнали реєстрації рахунків, виписаних іноземним покупцям; журнали-ордера тощо; контракти, договори, імпорتنі доручення, сертифікати якості, дублікати квитанцій грузосполучення, коносамент, транспортні накладні, приймальні акти, гарантійні листи банків, векселя, тратти тощо; Звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість (ф. № 1–Б), "Звіт про експорт (імпорт) товарів, що не проходять митного декларування" (ф. №5–ЗЕЗ), "Звіт про експорт (імпорт) послуг" (ф. №9–ЗЕЗ), "Звіт про іноземні інвестиції в Україну" (ф. №10–ЗЕЗ), "Звіт про інвестиції з України в економіку країн світу" (ф. №13–ЗЕЗ), "Звіт про придбання (продаж) товарів для забезпечення життєдіяльності транспортних засобів, потреб пасажирів та членів екіпажу" (ф. №14–ЗЕЗ), "Декларація про валютні цінності, доходи й майно, що належить резидентові України і знаходиться за її межами", тощо);

– **позаоблікову інформацію** (документи, що фіксують ухвалені рішення (накази, розпорядження, постанови, інструкції, протоколи); результати наукових, маркетингових досліджень, передового досвіду).

2 Аналіз ступеня виконання плану та динаміки експортно-імпорتنих операцій підприємства за загальним обсягом, складом та структурою

Напрямами аналізу ступеня виконання плану й динаміки експортно-імпорتنих операцій є оцінка:

- виконання зобов'язань за товарами й товарними групами;
- виконання зобов'язань за країнам експорту (імпорту) товарів і окремо за обсягом експорту (імпорту) у країни СНД і інші країни;
- узагальнення результатів у цілому по фірмі або об'єднанню.

Інтерпретація обробленої аналітичної інформації проводиться у зворотному порядку: оцінка роботи в цілому по об'єднанню (фірмі); потім за країнами (групами країн); на завершення – за товарами і товарними групами.

Аналіз виконання зобов'язань за експортом і імпортом товарів і послуг починають із **визначення відсотку виконання зобов'язань за їх вартістю і фізичним обсягом (за окремими товарами і в цілому за їх сукупністю), і встановлення чинників, що зумовили недовиконання планових завдань.**

На невиконання зобов'язань за експортом (імпортом) товарів за **вартістю** впливають два основних чинники: фізичний обсяг (простий) і ціни (складний). Причинами невиконання зобов'язань за **фізичним обсягом товарів** можуть бути: порушення умов поставки товарів на експорт із боку постачальників, затримки в транспортуванні товарів, труднощі, пов'язані з реалізацією товарів у конкретній країні у зв'язку з ростом конкуренції, якісні характеристики товару, валютні обмеження, тощо.

Усі причини встановлюються в процесі аналізу і ретельно вивчаються в процесі подальшого **факторного аналізу.**

Далі аналіз поглиблюється в напрямі **оцінки виконання зобов'язань за торговельними угодами**, в процесі якого з'ясовують: обсяг реалізації за товарними групами за угодою; рівень виконання зобов'язань за контрактом; недотримання умов

виконання контракту (невиконання плану реалізації, порушення термінів поставок, претензії щодо якості товарів, формування цін тощо); причини порушення контрактних умов.

Для більш повної характеристики роботи підприємства на даній ділянці доцільно розрахувати **показник протермінування поставок товарів** (виражене у відсотках співвідношення вартості експорту (імпорту) товарів за всіма простроченими протягом року контрактами та вартості контрактів за договором). Показник протермінування визначають за всім експортом (імпортом) за рік, за країнами і за товарами.

Якщо експортно-імпортні операції здійснюються на умовах кредиту, то доцільним є **дослідження поставок експортних і імпортних товарів на умовах комерційного кредиту (з розстрочкою платежу)**.

Під час аналізу цієї ділянки експортної (імпортної) роботи підприємства необхідно встановити наступні дані за звітний період і зіставити їх з минулим періодом, а саме – обсяг комерційного кредиту; його питому вагу в загальному обсязі експорту (імпорту) підприємства, країни, що користується зазначеною формою кредиту; середні строки кредиту у цілому, за окремими країнами, за окремими товарами (визначаються за формулою середньої арифметичної зваженої); стан заборгованості іноземних покупців за комерційними кредитами й перспективи її погашення.

Під час аналізу **поставок імпортних товарів на умовах комерційного кредиту** визначають – вартість цих кредитів, розмір і динаміку заборгованості підприємства за комерційними кредитами, середні терміни погашення кредитів.

Середній термін кредитів розраховується за формулою середньої арифметичної зваженої, де як ваги виступає термін кредиту.

Укладанню контракту з іноземними фірмами з придбання ними товару передують **підготовча робота**, в ході якої порівнюються пропозиції різних фірм, з яких найкраща приймається за базову для переговорів із зазначеною фірмою.

Якість експортних і імпортних товарів повинна відповідати технічним умовам замовлень (контрактів), а також сертифікатам якості товарів – в іншому випадку іноземні покупці пред'являють **рекламації**, що завдає шкоди авторитету підприємствам і знижує обсяг реалізації на суму задоволених рекламацій. Аналіз даної ділянки роботи доцільно проводити на підставі зіставлення даних звітнього періоду з аналогічними показниками минулих періодів. Це стосується й імпорту товарів.

Для повної оцінки зовнішньоекономічної діяльності підприємства, експорт (імпорт) товарів і послуг за звітний рік та квартали, порівнюють із експортом (імпортом) за попередні роки або квартали, з метою встановлення змін, які відбулися в товарній структурі експорту (імпорту), нових видів експортних товарів та його географічного напрямку. Дані про експорт (імпорт) за досліджуваний період групуються за обсягом і товарними групами, при цьому розраховують: – абсолютний приріст і темпи приросту за кожний період;

– середньорічний темп приросту експорту (імпорту) за весь період, який вивчають;

– індекси вартості, фізичного обсягу, кількісної структури й цін.

Завершується аналіз **розробкою заходів щодо покращення виконання договірних зобов'язань з експортно-імпортних операцій**.

3 Аналіз ефективності зовнішньоекономічних операцій підприємства

Аналіз ефективності експорту і імпорту товарів доцільно здійснювати за методикою, запропонованою Н.О. Янковським. Концептуальним у цій методиці є визначення і порівняння доходів та витрат від експортних чи імпортних операцій.

Під час *експорту товарів* підприємство продає товари за кордон із метою одержання прибутку.

Експортні витрати дорівнюють сумі собівартості товару, накладних і організаційних витрат.

Під *собівартістю товару* мають на увазі витрати підприємства на виробництво товару. *Накладні витрати* містять у собі витрати на транспортування товару, що несе підприємство-експортер. Ці витрати залежать від ціни контракту (CIF, FOB і тощо). Під час експорту, як правило, прийнято використовувати ціну FOB товару. *Організаційні витрати* – це витрати підприємства на укладання контракту, митні збори та ін.

Експортний дохід підприємства від експорту товарів – це валютний обсяг реалізації, що надходить на поточний рахунок підприємства. У більшості випадків експортний дохід виражений у гривневому еквіваленті.

Експорт товару є доцільним, якщо експортний прибуток перевищує внутрішній прибуток підприємства від продажу товару усередині країни. *Експортний прибуток* дорівнює експортному доходу за винятком експортних витрат, а *внутрішній прибуток* – внутрішньому валовому доходу за винятком собівартості товару. При цьому *внутрішній валовий дохід* – це гривневий виторг від продажу товару, призначеного на експорт, в Україні.

Під час операцій *імпорту товарів* підприємство прагне вигідно закупити товари за кордоном з метою їх подальшого продажу на території України (*товари споживання* (ТС)) або з метою їх використання у власному виробничому циклі (*товари виробництва* (ТВ)).

Імпортні витрати товарів споживання дорівнюють сумі вартості товару, накладних і організаційних витрат.

Вартість товару – це контрактна ціна імпортованого товару.

Накладні й організаційні видатки аналогічні експортним.

Імпортний дохід товарів споживання – це гривневий обсяг реалізації імпортних товарів. Імпорт товару вигідний, якщо імпортний прибуток перевищує внутрішній прибуток. *Імпортний прибуток* являє собою різницю імпортного доходу і імпортних витрат. Внутрішній прибуток – це різниця внутрішнього доходу і внутрішньої вартості товару. Ціни на імпортний і аналогічний вітчизняний товар, у цьому випадку, передбачаються однаковими. Тоді, імпортний дохід дорівнює внутрішньому доходу, а внутрішня вартість – це оптова ціна на цей товар усередині країни.

Під час *імпорту товарів виробництва* необхідно враховувати дохід від використання імпортованого товару, який одержує підприємство, а також витрати, пов'язані з його використанням.

Дохід від імпорту товарів виробництва дорівнює гривневому обсягу реалізації (без витрат на реалізацію).

Витрати на товари виробництва – це сума вартості сировини й енергії, витрати на обслуговування і робочу силу.

Далі дохід від імпорту товарів виробництва додається до сукупного доходу від імпорту товарів, а, відповідно, витрати від імпорту товарів виробництва – до імпортних витрат. Подальші розрахунки будуть аналогічні розрахункам під час визначення доходу від імпорту товарів споживання.

Витрати на збереження товару, його реалізацію та інше **не враховуються**. За необхідності вони можуть бути враховані у складі експортних або імпортних витрат. Крім того, зазначені витрати необхідно врахувати і у складі внутрішніх витрат, тобто у собівартості товару (під час експорту) і його внутрішній вартості (під час імпорту).

Враховуючи вищевикладене Н.О. Янковський [74] пропонує для оцінки ефективності зовнішньоекономічних операцій використовувати базові й альтернативні коефіцієнти ефективності експорту та імпорту товарів (споживання і виробництва) (табл. 13.1).

Слід зазначити, що ефективність експортних (імпортних) операцій досягається лише в тому випадку, якщо прискорення оборотності відбувається у тісному зв'язку з певним рівнем рентабельності продажу.

Рентабельність експорту товарів визначається вираженням у відсотках співвідношенням прибутку від експорту товарів та собівартості експорту, і показує скільки копійок прибутку отримує підприємство на кожну гривню, витрачену на експорт товарів.

Рентабельність імпорту товарів визначається вираженням у відсотках співвідношенням прибутку від імпорту товарів та вартості імпортованих товарів, і показує скільки копійок прибутку отримує підприємство на кожну гривню вартості імпортованих товарів.

Уроцесі аналізу рентабельності імпортно-експортних операцій порівнюються показники звітного періоду з даними попередніх періодів, і кількісно оцінюються причини їх зміни, визначаються резерви підвищення.

Завершується аналіз ефективності зовнішньоекономічних операцій підприємства **розробкою заходів щодо прискорення оборотності та підвищення рентабельності експортно-імпортних операцій підприємства**.